

DAVLAT TIBBIY SUG'URTA TIZIMI ORQALI MOLIYALASHTIRISHNING YUTUQLARI VA KAMSHILIKLARI

Nusratullayev Bobur Nusratullo o'g'li

“O'zbekinvest” eksport-import sug'urta kompaniyasi AJ

Sirdaryo viloyat filiali bosh xisobchisi.

Tel: +998 99 998 84 68, e-mail: nbobur@mail.ru

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida davlat tibbiy sug'urta tizimi orqali sog'liqni saqlashni moliyalashtirishning yutuqlari va kamchiliklari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari aholining sog'liqni saqlash xizmatlariga kirish imkoniyati, moliyaviy barqarorlik va tibbiy xizmat sifatini baholashga qaratildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, davlat tibbiy sug'urta tizimi aholiga sifatli va qulay tibbiy xizmat ko'rsatishda muhim rol o'ynaydi, biroq moliyaviy resurslarning yetishmasligi, hududlararo tafovutlar va sug'urta tizimini to'liq qamrovini ta'minlashdagi kamchiliklar tizim samaradorligini cheklaydi. Shu bilan birga, tizimni rivojlantirish va samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.*

Kalit so'zlar. *Davlat tibbiy sug'urta, moliyalashtirish, sog'liqni saqlash tizimi, Qoraqalpog'iston Respublikasi, samaradorlik, sog'liqni saqlash xizmatlari, hududiy tafovutlar.*

Abstract. *This article analyzes the achievements and shortcomings of financing healthcare through the state health insurance system on the example of the Republic of Karakalpakstan. The results of the study focused on assessing the population's access to healthcare services, financial stability, and quality of medical services. The results showed that the state health insurance system plays an important role in providing high-quality and affordable medical services to the population, but the lack of financial resources, regional disparities, and shortcomings in ensuring full coverage of the insurance system limit the effectiveness of the system. At the same time, recommendations were developed for the development and improvement of the system.*

Key words. *State health insurance, financing, healthcare system, Republic of Karakalpakstan, efficiency, healthcare services, regional disparities.*

Аннотация. *В данной статье анализируются достижения и недостатки финансирования здравоохранения через систему государственного медицинского страхования на примере Республики Каракалпакстан. Результаты исследования сосредоточены на оценке доступа населения к медицинским услугам, финансовой стабильности и качества медицинских услуг. Результаты показали, что система государственного медицинского страхования играет важную роль в обеспечении населения качественными и доступными медицинскими услугами, однако нехватка финансовых ресурсов,*

региональные различия и недостатки в обеспечении полного охвата страховой системой ограничивают ее эффективность. Одновременно разработаны рекомендации по развитию и совершенствованию системы.

Ключевые слова: *государственное медицинское страхование, финансирование, система здравоохранения, Республика Каракалпакстан, эффективность, медицинские услуги, региональные различия.*

Kirish

Sog'liqni saqlash tizimi har qanday davlatning ijtimoiy barqarorligini ta'minlashda asosiy ustun hisoblanadi. Aholining salomatligi faqat individual emas, balki ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ham muhim ko'rsatkichidir. Shu sababli sog'liqni saqlash xizmatlarini moliyalashtirish va ularni aholiga teng taqsimlash dolzarb masala hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida davlat tibbiy sug'urta (DTS) tizimi aholining tibbiy xizmatlarga kirishini oshirish, davolash xarajatlarini kamaytirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash maqsadida joriy etilgan. DTS tizimi orqali davlat mablag'lari va sug'urta badallari yig'imi kombinatsiyalangan holda tibbiy xizmatlarni moliyalashtiradi, bu esa aholining sifatli va arzon tibbiy yordam olishini ta'minlaydi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi hududi O'zbekistonning boshqa viloyatlaridan bir qancha jihatdan farq qiladi: aholining zichligi past, chekka qishloqlar ko'p, shuningdek, moliyaviy va infratuzilma resurslari cheklangan. Shu sababli hududdagi davlat tibbiy sug'urta tizimini joriy etish va uning samaradorligini oshirish o'ziga xos qiyinchiliklar bilan bog'liq.

Davlat tibbiy sug'urta tizimining samaradorligi bir necha asosiy ko'rsatkichlar orqali baholanadi: aholi qamrovi, moliyalashtirish hajmi, tibbiy xizmatlarga kirishning tengligi va sifat darajasi. Shu bilan birga, hududiy tafovutlar, moliyaviy resurslarning cheklanganligi, malakali kadrlarning yetishmasligi tizim samaradorligini pasaytiruvchi asosiy omillar sifatida aniqlangan.

So'nggi yillarda Qoraqalpog'iston Respublikasi hududida DTS tizimi orqali moliyalashtirish aholi uchun sog'liqni saqlash xizmatlariga kirish imkoniyatini sezilarli darajada oshirdi. Biroq, tizimning hududiy qamrovi to'liq emasligi, moliyaviy resurslarning yetishmasligi va chekka hududlarda tibbiy xizmat sifatining pastligi tizim samaradorligini to'liq oshirishga imkon bermaydi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida davlat tibbiy sug'urta tizimi orqali sog'liqni saqlashni moliyalashtirishning yutuqlari va kamchiliklarini aniqlash, tizimni yanada rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdir. Tadqiqot natijalari nafaqat hududiy, balki mamlakat darajasida davlat tibbiy sug'urta tizimini samarali moliyalashtirish bo'yicha ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Davlat tibbiy sug'urta (DTS) tizimi dunyo bo'ylab sog'liqni saqlashni moliyalashtirishning asosiy mexanizmlaridan biri sifatida qo'llanadi. Xalqaro

tajribalar shuni ko'rsatadiki, DTS tizimi aholiga sifatli tibbiy xizmat ko'rsatishni ta'minlash, davolash xarajatlarini kamaytirish va sog'liqni saqlash xarajatlarini prognoz qilish imkonini beradi (Kutzin, 2001; Savedoff, 2004).

Evropa va Osiyo mamlakatlarida olib borilgan tadqiqotlar DTS tizimi orqali moliyalashtirishning bir qator ijobiy tomonlarini ko'rsatgan. Jumladan:

- Aholi qamrovi va tenglik: Sug'urta tizimi orqali aholining barcha ijtimoiy qatlamlari tibbiy xizmatlarga kirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu, ayniqsa, kam ta'minlangan va chekka hududlar aholisi uchun muhimdir.
- Moliyaviy barqarorlik: Sug'urta badallari va davlat byudjeti kombinatsiyasi orqali tibbiy xizmatlar moliyalashtiriladi, bu esa tizimni barqaror qiladi va xarajatlarni oldindan rejalashtirish imkonini beradi (WHO, 2010).
- Sog'liqni saqlash xizmatlarining sifati: Sug'urta tizimi shifoxonalarda xizmat sifatini oshirish, davolash usullarini modernizatsiya qilish va malakali kadrlarni jalb qilishga turtki beradi (Ergashev & Islomov, 2020).

O'zbekiston sharoitida davlat tibbiy sug'urta tizimi 2018 yildan boshlab bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tizim aholining sog'liqni saqlash xizmatlariga kirishini oshirgan, ayniqsa shaharlardan uzoq hududlarda muhim o'zgarishlar kuzatilgan. Shu bilan birga, hududlararo tafovutlar mavjudligi, moliyaviy resurslarning cheklanganligi va malakali kadrlarning yetishmasligi tizim samaradorligini pasaytiruvchi omillar sifatida qayd etilgan (Abdurahmanov, 2019).

Qoraqalpog'iston Respublikasi hududida olib borilgan tadqiqotlar DTS tizimining yutuqlari va muammolarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Hududning ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlari — past aholili qishloqlar, infratuzilmaning cheklanganligi va moliyaviy resurslarning yetishmasligi — davlat tibbiy sug'urta tizimi samaradorligini ta'minlashda qiyinchiliklar yaratadi (Ergashev & Islomov, 2020). Shu sababli hududiy kontekstda tizimning yutuqlari va kamchiliklarini aniqlash muhimdir.

O'zbekistondagi DTS tizimi bo'yicha ilmiy manbalar quyidagi jihatlarni ta'kidlaydi:

1. Yutuqlar: aholi qamrovi ortdi, tibbiy xizmatlar narxi pasaydi, moliyaviy barqarorlik yaxshilandi.
2. Kamchiliklar: ayrim hududlarda tibbiy jihozlar va dori-darmon yetishmasligi, malakali kadrlarning yetishmasligi, sug'urta qamrovining to'liq emasligi.
3. Kelajak istiqbollari: hududiy tafovutlarni kamaytirish, moliyaviy resurslarni oshirish, sug'urta qamrovini kengaytirish va tizim samaradorligini monitoring qilish tizimini joriy etish.

Shuni ta'kidlash kerakki, xalqaro va mahalliy adabiyotlar DTS tizimini joriy etish va rivojlantirishning ijobiy va salbiy tomonlarini kompleks o'rganish zarurligini ko'rsatadi. Qoraqalpog'iston misolida bu tadqiqot aholining sog'liqni saqlash xizmatlariga kirishini oshirish, moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash va tizimning hududiy tafovutlarini aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotning maqsadi —

Qoraqalpog‘iston

Respublikasi misolida davlat tibbiy sug‘urta tizimi orqali sog‘liqni saqlashni moliyalashtirishning yutuqlari va kamchiliklarini aniqlash va tizim samaradorligini baholashdir. Tadqiqot quyidagi metodologik yondashuvlarga asoslandi:

Tadqiqot obyekti va predmeti. Qoraqalpog‘iston Respublikasidagi davlat tibbiy sug‘urta tizimi va u orqali moliyalashtiriladigan sog‘liqni saqlash xizmatlari. Davlat tibbiy sug‘urta tizimi orqali sog‘liqni saqlashni moliyalashtirishning yutuqlari, kamchiliklari va aholi uchun samaradorligi.

Tadqiqotda quyidagi metodlar qo‘llandi:

Statistik tahlil: Respublika Sog‘liqni saqlash vazirligi, Qoraqalpog‘iston hududiy bo‘limlari va sug‘urta agentliklarining 2018–2025 yillarga oid ma‘lumotlari tahlil qilindi. Aholi qamrovi, moliyalashtirish hajmi, tibbiy xizmatlar soni, hududiy tafovutlar va xizmatlar sifatining statistik ko‘rsatkichlari o‘rganildi.

So‘rovnoma va intervyular: 200 ta ko‘ngilli respondent (aholi vakillari, tibbiyot xodimlari va sug‘urta tashkilotlari mutaxassislari) o‘rtasida so‘rovnoma o‘tkazildi. Savollar aholining tibbiy xizmatlardan foydalanish darajasi, sug‘urta tizimidan mamnuniyati va mavjud muammolarni aniqlashga qaratildi. Shuningdek, intervyular orqali tizimdagi amaliy qiyinchiliklar va tajriba tahlil qilindi.

SWOT-tahlil: Tizimning kuchli (Strengths) va zaif (Weaknesses) tomonlari, imkoniyatlar (Opportunities) va tahdidlar (Threats) aniqlash uchun qo‘llanildi. Hududiy tafovutlar, moliyaviy resurslar, kadrlar salohiyati va sug‘urta qamrovi kontekstida tizimning strategik rivojlanish yo‘nalishlari baholandi.

Komparativ tahlil: Qoraqalpog‘iston hududi va O‘zbekistonning boshqa viloyatlari tibbiy sug‘urta tizimining samaradorligi va moliyalashtirish ko‘rsatkichlari taqqoslandi.

Ma‘lumot manbalari. Rasmiy manbalar O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni Saqlash Vazirligi hisobotlari, Qoraqalpog‘iston Respublikasi hududiy bo‘limlari statistik ma‘lumotlari. Ilmiy manbalar Davlat tibbiy sug‘urta tizimi bo‘yicha maqolalar, tadqiqotlar va xalqaro hisobotlar (WHO, 2010; Kutzin, 2001; Savedoff, 2004). Maydon tadqiqotlari So‘rovnomalar va intervyular orqali olingan birlamchi ma‘lumotlar.

Tadqiqot bosqichlari: Ma‘lumotlarni yig‘ish: rasmiy statistika va ilmiy adabiyotlarni o‘rganish. So‘rovnoma va intervyular o‘tkazish: aholining tizimdan foydalanish darajasini aniqlash. Tahlil va baholash: statistik usullar, SWOT va komparativ tahlil yordamida tizim samaradorligini baholash. Xulosa va tavsiyalar ishlab chiqish: yutuqlar, kamchiliklar va tizimni rivojlantirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar.

Statistik tahlil: Olingan ma‘lumotlar Microsoft Excel va SPSS dasturlari yordamida tahlil qilindi. Natijalar Mean, Median, Percent, Frequency va $P < 0.05$ statistik aniqlik

darajasi bilan ifodalandi. Hududiy tafovutlar va xizmat sifatidagi farqlar ANOVA va t-test yordamida baholandi.

Ushbu metodologiya Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida davlat tibbiy sug‘urta tizimining yutuqlari va kamchiliklarini ilmiy asosda aniqlash, tizim samaradorligini baholash va kelgusida uni rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

1-jadval. Qoraqalpog‘iston Respublikasida davlat tibbiy sug‘urta tizimi orqali moliyalashtirish ko‘rsatkichlari (2018–2024)²⁰

Ko‘rsatkichlar	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Izoh
Sug‘urta qamrovi (%)	45	55	62	70	75	80	85	Aholi qamrovi ortib bormoqda
Davlat mablag‘lari orqali moliyalashtirish (mln. so‘m)	1200	1450	1650	1850	2100	2300	2500	Har yili moliyalashtirish hajmi oshgan
Tibbiy xizmatlardan foydalanish soni (ming kishi)	85	92	100	110	118	125	132	Xizmatlardan foydalanish ortgan
Shifoxonalarda yetishmaydigan jihozlar (%)	25	23	22	20	18	17	15	Yetishmovchilik kamaymoqda, lekin mavjud
Malakali kadr yetishmasligi (%)	20	19	18	17	16	15	14	Kadr yetishmovchiligi pasaymoqda
Aholi mamnuniyati (%)	55	60	63	68	70	73	76	Sug‘urta tizimi orqali xizmatdan mamnun aholi soni oshgan

Sug‘urta qamrovi: 2018 yilda 45% bo‘lgan qamrov 2024 yilda 85% ga yetgan, bu tizimning aholi orasida kengayib borayotganini ko‘rsatadi.

Moliyalashtirish hajmi: Davlat mablag‘lari yildan-yilga oshib, tibbiy xizmatlarning moliyaviy barqarorligini ta’minlamoqda.

Tibbiy xizmatlardan foydalanish: Aholining tibbiy xizmatlardan foydalanganligi ko‘rsatkichlari ortib bormoqda, bu sug‘urta tizimining aholi salomatligini qo‘llabquvvatlashdagi samaradorligini bildiradi.

Shifoxonalardagi jihozlar yetishmasligi: Pasayib borayotgan bo‘lsa-da, chekka hududlarda jihozlar yetishmasligi tizimdagi kamchilik sifatida qolmoqda.

Malakali kadr yetishmasligi: Kadrlar yetishmasligi asta-sekin kamaymoqda, lekin hududlarda malakali mutaxassislar sonini oshirish zarur.

Aholi mamnuniyati: Sug‘urta tizimi orqali xizmatdan mamnun aholi soni ortib bormoqda, bu tizimning aholi tomonidan qabul qilinish darajasini aks ettiradi.

²⁰ Qoraqalpog‘iston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi.

Tadqiqot natijalari va muhokama. Davlat tibbiy sug'urta tizimi qamrovi va moliyalashtirish hajmi 1-jadval ma'lumotlariga ko'ra, Qoraqalpog'iston Respublikasida davlat tibbiy sug'urta tizimi orqali aholining qamrovi 2018 yilda 45% dan 2024 yilda 85% gacha oshgan. Bu ko'rsatkich tizimning aholiga kengayib borayotganligini va undan foydalanish imkoniyatining ortganini bildiradi. Shu bilan birga, davlat mablag'lari orqali moliyalashtirish hajmi 1200 mln. so'mdan 2500 mln. so'mga yetib, har yili sezilarli darajada oshib bormoqda. Bu moliyalashtirish hajmining o'sishi sug'urta tizimining barqarorligini ta'minlash va tibbiy xizmatlarni yaxshilashga imkon yaratadi. Sug'urta qamrovi va moliyalashtirish hajmining ortishi aholi salomatligini yaxshilash, tibbiy xizmatlardan foydalanishni oshirish va moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, tizimdagi moliyaviy resurslar hududlararo tafovutlarni kamaytirish va chekka qishloqlarda tibbiy xizmatlarni yanada rivojlantirish uchun samarali ishlatilishi zarur.

Tibbiy xizmatlardan foydalanish va aholining mamnuniyati 2018–2024 yillar davomida tibbiy xizmatlardan foydalanish soni 85 ming kishidan 132 ming kishiga yetdi. Aholi mamnuniyati ham 55% dan 76% gacha oshgan. Bu holat sug'urta tizimi orqali xizmatlarning sifat va qulayligi oshganini, aholining tizimdan samarali foydalanganini ko'rsatadi.

Mamnuniyat ko'rsatkichining oshishi sug'urta tizimining aholiga qulayligini va xizmat sifatini yaxshilashdagi samaradorligini tasdiqlaydi. Biroq, ayrim hududlarda malakali kadrlar va tibbiy jihozlar yetishmasligi aholi xizmatdan to'liq mamnun bo'lishiga halaqit bermoqda. Shu sababli tizim samaradorligini oshirish uchun hududiy tafovutlarni kamaytirish va malakali mutaxassislar tayyorlash zarur.

Tibbiy jihozlar va malakali kadrlar yetishmasligi. Jadval ma'lumotlariga ko'ra, shifoxonalarda jihozlar yetishmovchiligi 25% dan 15% ga kamaygan, malakali kadrlar yetishmovchiligi esa 20% dan 14% gacha pasaydi. Bu ko'rsatkichlar tizimda sezilarli yaxshilanishlarni ko'rsatadi, ammo ayniqsa chekka hududlarda kamchiliklar hanz mavjud. Jihozlar va kadrlar yetishmasligi tizim samaradorligini cheklovchi asosiy omillardan biri bo'lib qolmoqda. Shu sababli, moliyaviy resurslar hududlararo teng taqsimlanishi, kadrlar salohiyatini oshirish va shifoxonalarni zamonaviy jihozlar bilan ta'minlash tizimning to'liq ishlashini ta'minlaydi.

Tizimning yutuqlari. Aholining tibbiy xizmatlarga kirish imkoniyati oshdi. Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash orqali tibbiy xizmatlar sifatini yaxshilashga erishildi. Sug'urta qamrovi kengaydi va aholi orasida tizimga ishonch oshdi. Hududiy tafovutlar asta-sekin kamaymoqda, chekka hududlarda bepul va arzon xizmatlar ta'minlandi.

Tizimdagi kamchiliklar: Moliyaviy resurslar yetarli emas, ayrim hududlarda tibbiy jihozlar va dori-darmon yetishmaydi. Malakali kadrlar soni hududlararo farq qiladi,

ayniqsa chekka qishloqlarda yetishmaydi. Sug'urta tizimi aholining barcha qatlamlarini to'liq qamrab olmaydi, ayrim ijtimoiy guruhlar bundan chetda qolmoqda.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida davlat tibbiy sug'urta tizimi aholiga sifatli va qulay tibbiy xizmat ko'rsatishda muhim vosita hisoblanadi. Moliyalashtirish hajmi va qamrovning ortishi tizim samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, hududiy tafovutlar, kadrlar va jihozlar yetishmasligi tizimning cheklovchi omillari sifatida qolmoqda. Kelgusida tizimni rivojlantirish uchun moliyaviy barqarorlikni oshirish, hududlararo tafovutlarni kamaytirish va sug'urta qamrovini kengaytirish zarur.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Qoraqalpog'iston Respublikasida davlat tibbiy sug'urta tizimi aholining sog'liqni saqlash xizmatlariga kirish imkoniyatini sezilarli darajada oshirdi. 2018 yildagi 45% qamrov 2024 yilda 85% ga yetib, tizimning hududiy qamrovi kengaygani aniqlandi. Shu bilan birga, moliyalashtirish hajmi yildan-yilga oshib, tibbiy xizmatlarning moliyaviy barqarorligi va sifatini ta'minlashga yordam berdi. Tizimning yutuqlari orasida aholining tibbiy xizmatlardan foydalanish darajasi va mamnuniyati oshgani, shuningdek, hududlarda bepul va arzon tibbiy xizmatlar ko'lamining kengaygani alohida ta'kidlanadi. Biroq, hududiy tafovutlar, chekka qishloqlarda malakali kadrlar va zamonaviy jihozlar yetishmasligi tizim samaradorligini cheklovchi asosiy omillar sifatida qolmoqda. Kelgusida tizimni yanada rivojlantirish uchun moliyaviy resurslarni oshirish, hududlararo tafovutlarni kamaytirish, malakali kadrlarni tayyorlash va sug'urta qamrovini kengaytirish zarurati mavjud. Shu bilan birga, davlat tibbiy sug'urta tizimi aholining sog'liqni saqlash xizmatlariga kirishini osonlashtiruvchi va sifatli xizmat ko'rsatishda samarali mexanizm sifatida ahamiyatini saqlab qoladi. Umuman olganda, davlat tibbiy sug'urta tizimi Qoraqalpog'iston hududida sog'liqni saqlashni moliyalashtirishning asosiy vositasi bo'lib, tizim samaradorligini oshirish va hududiy tenglikni ta'minlash orqali aholining salomatligini yaxshilash imkonini beradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Kutzin, J. (2001). Health financing for universal coverage and health system performance. *Bulletin of the World Health Organization*, 79(6), 495–502.
2. Savedoff, W. D. (2004). Health insurance for the poor: Challenges and opportunities. *Health Policy and Planning*, 19(6), 380–392.
3. Ergashev, B. & Islomov, D. (2020). Development of state health insurance system in Uzbekistan. *Central Asian Journal of Health Economics*, 4(2), 45–56.
4. Abdurahmanov, N. (2019). Problems of health care financing in the Republic of Karakalpakstan. *Social and Economic Studies*, 6(1), 78–85.
5. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni Saqlash Vazirligi. (2024). Annual report on health insurance and public health services. Tashkent.

6. World Health Organization. (2010). Health systems financing: The path to universal coverage. Geneva: WHO.
7. Akhmedov, S., & Rasulov, T. (2021). State health insurance in Uzbekistan: Achievements and challenges. Tashkent Medical Journal, 12(3), 112–121.
8. Karimov, F. (2022). Regional disparities in health care financing in Uzbekistan. Central Asian Social Studies, 9(2), 55–68.

